

PRACE KS. PRALATA JÓZEFA GOTTSCHALKA
O ŚW. JADWIDZE ŚLĄSKIEJ

W dziedzinie polskiej hagiografii na temat św. Jadwigi Śląskiej ukazała się ostatnio syntetyczna praca, pióra s. Benigny Suchoniówniej, urszulanki, zamieszczona w *Hagiografii polskiej*, t. I, Poznań 1971, s. 457—475 (oraz bibliografia s. 475—484 uzupełniona przez o. Romualda Gustawa), która oddaje postać świętej patronki śląskiej na tle ówczesnych czasów, jej działalność i kult.

W związku z tym pragniemy tu przypomnieć badacza niezmiernie zasłużonego dla nauki historycznej odnośnie postaci św. Jadwigi śląskiej, którym jest ks. pralat Józef Gottschalk, autor obszernej monografii o śląskiej patronce, dającej wyniki najnowszych badań naukowych.

Ks. Gottschalk urodził się w Milliczu 7 marca 1904 roku z rodziców: Maksa i Marii Reinelt. Ojciec jego był kantorem-nauczycielem. Pochodził on z Łądku Zdroju, gdzie urodził się 29 marca 1875 roku. Matka urodziła się w Stroniu Śląskim 14 października 1882 roku¹. Młody Józef Gottschalk złożył egzamin dojrzałości w Państwowym Gimnazjum Św. Macieja we Wrocławiu w 1923 roku². Studia uniwersyteckie odbył we Wrocławiu. Studiował on teologię katolicką, historię, geografiię, prehistorię i historię sztuki. W czasie letniego semestru 1925 kontynuował swe studia w Wiedniu. Po ukończonych studiach otrzymał święcenia kapłańskie w dniu 29 stycznia 1928 roku. Następnie pracował jako nauczyciel religii w gimnazjum i liceum w Zabrze. Od dnia 1 października 1928 roku objął stanowisko kapelana przy kościele Św. Maurycego we Wrocławiu. Z dniem 1 kwietnia 1930 roku otrzymał funkcję nauczyciela religii w Opolu u Sióstr Szkolnych. W roku 1932 został asesorem studiów. Taką samą funkcję asesora studiów otrzymał 16 kwietnia 1934 roku w Gimnazjum Królewskim im. ces. Wilhelma we Wrocławiu. Z dniem 27 czerwca 1937 roku objął stanowisko proboszcza parafii Wierzbice³. Jako proboszcz piastował urząd opiekuna kościelnego archiwaliów na terenie archidiecezji Borów⁴.

¹ Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu (AAW), VI b 35; *Handbuch des Erzbistums Breslau für das Jahr 1942*, s. 27.

² AAW, VI b 35.

³ AAW, VI b 35; *Handbuch des Erzbistums Breslau für das Jahr 1937*, s. 40 (Wirrwitz, Kr. Breslau, Archipresbyterat Bohrau). Wierz-

W międzyczasie, mianowicie 10 lutego 1930 roku, miał ks. Józef Gottschalk na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Wrocławskiego promocję doktorską na podstawie pracy pt. *Beiträge zur Rechts-Siedlungs- und Wirtschaftsgeschichte des Kreises Militsch bis zum Jahre 1648*, drukowanej we Wrocławiu w 1939 roku, liczącej 43 strony.

Ks. Gottschalk zdradzał od dawna szczerą zapał badawczo-naukowy i dał temu wyraz w licznych publikacjach naukowych. W roku 1927 ukazała się drukiem w Miliczu u Pawła Lange jego monografia poświęcona tamtejszej parafii, dedykowana dziekanowi milickiemu, Emanuelowi Raschowi, pt. *Kurze Geschichte der katholischen Pfarrei Militsch*, licząca 37 stron. Po uzyskaniu doktoratu ks. Gottschalk zaczął ogłaszać coraz częściej swoje nowe prace. I tak w 1932 roku wyszła drukiem praca: *Gotische Holzplastiken im Kreise Militsch-Trachenberg*. W tymże roku w Opolu ujrzała światło dzienne jego praca pt. *Die oberschlesischen Piastenherzöge im 12. und 13. Jahrhundert*. W czasopiśmie „Der Oberschlesier” (1932 nr 1 s. 38—48) opublikował *Probleme und Methoden der Siedlungsgeschichte*. W tymże organie (1933 nr 1 s. 66—69) ukazał się jego artykuł pt. *Das älteste oberschlesische Kreuzreliquiar*. W 1934 roku wydał drukiem przewodnik po kościele parafialnym pod wezwaniem Św. Krzyża w Opolu, dedykowany proboszczowi — prałatowi Józefowi Kubisowi, kanonikowi honorowemu kapituły katedralnej we Wrocławiu². W 1935 roku ogłosił ks. Gottschalk pracę na temat nawrócenia Germanów (*Die Bekehrung der Germanen*. W: *Kleineidam-Kuss, Die Kirche in der Zeitwende*). Nacechowana swoistego rodzaju tragizmem postać biskupa Leopolda hr. Sednickiego, ordynariusza wrocławskiego (1836—1840), apostaty, stała się tematem badawczych zainteresowań ks. Gottschalka, który ogłosił listy skierowane do niego po jego rezygnacji³. Następne studium, jakie poświęcił nasz autor postaci Sednickiego, dotyczyło jego przejścia na protestantyzm, śmierci oraz grobu⁴. Ogłosił też drukiem listy księżnej Julii Anhalt-Coethen do biskupa Emanuela Szymońskiego⁵. Ciekawy problem studiów, pochodzenia i święceń duchowieństwa parafial-

bice — Wirrwitz (Konradserbe). Por. S. Rospond, *Skorowidz ustalonych nazw miejscowości na Ziemiach Odzyskanych*, Wrocław 1948 s. 276. Do roku 1937 Wierzbice miały nazwę: Wirrwitz (por. *Handbuch*, 1937 s. 40), którą zmieniono na: Konradserbe. Por. *Schlesische Ortschaftsverzeichnis*, Breslau 1941 s. 411.

¹ *Handbuch*, s. 186.

² *Die Pfarrkirche zum hl. Kreuz in Oppeln. Eine Führung*, Oppeln 1934 s. 27, ilustracje.

³ *Briefe an den resignierten Fürstbischof von Breslau Leopold Graf Sednitzki*, „Archiv für Schlesische Kirchengeschichte” 2: 1937 s. 185—206.

⁴ *Uebertritt, Tod und Grabstätte des ehemaligen Breslauer Fürstbischofs Graf Leopold von Sednitzky*, „Arch. f. schles. Kirchengesch.” 5: 1940 s. 206—213.

⁵ *Briefe der Herzogin Julie von Anhalt-Coethen an den Breslauer*

nego warchidiaconacie opolskim w 1679 roku przedstawił w specjalnej rozprawie w 1939 roku⁶. Następnie omówił i opublikował nekrologi altarzystów z lat około 1451—1524 w kościele Marii Magdaleny we Wrocławiu⁷.

Najobfitszym niewątpliwie plonem w działalności ks. Gottschalka cieszy się hagiografia. Większość swoich wysiłków i dociekań naukowych poświęcił ks. Gottschalk życiu i działalności św. Jadwigi, księżnej śląskiej, żony Henryka Brodatego, uwieńczonych piękną monografią o świętej, wydaną w Kolonii w 1964 roku w „Böhlau Verlag”, pt. *St. Hedwig Herzogin von Schlesien*, liczącą 359 stron, zaopatrzoną w ilustracje i streszczenie w języku polskim. Do zrealizowania tej monografii kroczył ks. Gottschalk przez szereg pracowitych lat, zwłaszcza od 1950 roku, kiedy to w „Archiv für schlesische Kirchengeschichte” (1950, VII, s. 26—56) zamieścił rozprawę pt. *Mittelalterliche Hedwigs-Hymnen in deutsche Verse übertragen von Herald Maschek*. W ślad za tą pracą poszedł szereg innych opracowań poświęconych św. Jadwidze⁸.

Wspólnie z profesorem Józefem Klapperem ogłosił ks. Gottschalk *Historia Sancte Hedwigis Minor*⁹.

Krzewicieli kanonizacji św. Jadwigi¹⁰ oraz bullę kanonizacyjną¹¹ omówił w specjalnych artykułach. Nie zaniedbał też przedstawić św. Ja-

Fürstbischof von Schimonsky 1825—1832, „Arch. f. schles. Kirchengesch.” 3: 1938 s. 245—282.

⁶ *Herkunfts-Studien und Weiheorte der Seelsorgsgeistlichkeit des Archidiaconates Oppeln im Jahre 1679*, „Arch. f. schles. Kirchengesch.” 4: 1939 s. 222—238.

⁷ *Das Totenbuch der Altaristen-bruderschaft von Maria Magdalena zu Breslau, ca 1454—1524*, „Arch. f. schles. Kirchengesch.” 6: 1941 s. 127—185.

⁸ *Der angebliche Bruderzwist unter den Söhnen der hl. Hedwig*, „Arch. f. schles. Kirchengesch.” 9: 1951 s. 45—58; *Hedwigsdarstellung ausserhalb Schlesiens*, „Arch. f. schles. Kirchengesch.” 10: 1952 s. 19—29; *Die älteste deutsche Uebersetzung der Hedwiglegende 1380*, „Arch. f. schles. Kirchengesch.” 11: 1953 s. 51—64; *Beitraege zur Hedwigsverehrung*, „Arch. f. schles. Kirchengesch.” 12: 1954 s. 52—60; *Kloster Helfta und Schlesien*, „Arch. f. schles. Kirchengesch.” 13: 1955 s. 62—81; *Mittelalterliche Hedwigs-Erinnerungen*, „Arch. f. schles. Kirchengesch.” 14: 1956 s. 208—219; *Die Hedwigs-Predigt des Papstes Klemens IV. vom Jahre 1267*, „Arch. f. schles. Kirchengesch.” 15: 1957 s. 15—35; *Der geistliche Verwandtenkreis der heiligen Hedwig. Ein Band zwischen Ost und West*, „Koenigsteiner Blaetter” 2: 1956 s. 107—111, 3: 1957 s. 61—67; *Die älteste protestantische Lebensbeschreibung der hl. Hedwig vom Jahre 1571*, „Arch. f. schles. Kirchengesch.” 17: 1959 s. 1—15.

⁹ „Arch. f. schles. Kirchengesch.” 18: 1960 s. 272—285.

¹⁰ *Die Foerderer der Heiligensprechung Hedwigs*, „Arch. f. schles. Kirchengesch.” 21: 1963 s. 73—132.

¹¹ *Die Kanonisationsbulle der hl. Hedwig*, „Arch. f. schles. Kirchengesch.” 22: 1964 s. 120—140.

dwigi w najnowszej polskiej literaturze historycznej¹⁵. Osobny temat studium dla ks. Gottschalka stanowiła św. Jadwiga w rzymskim martyrologium z 1584 roku i brewiarzu z 1680 roku stanowiący przyczynek do hagiografii XVI i XVII wieku¹⁶. Kult św. Jadwigi poza Śląskiem opracował w 1966 roku¹⁷.

Ciekawe studium ogłosił ks. Gottschalk na temat płaszcza księżęcego św. Jadwigi¹⁸ oraz legendy obrazowej o niej z 1353 roku¹⁹.

Stosunek św. Jadwigi do zakonu cystersów stanowił temat osobnego studium²⁰. Ks. Gottschalk omówił też biografię św. Jadwigi w języku niemiecko-czeskim z około 1355 roku²¹, oraz nieznaną obraz jej z 1537 roku²².

W zakresie hagiografii oprócz postaci i działalności św. Jadwigi zajął się ks. Gottschalk również synem śląskiej Ziemi, św. Jackiem Odrowążem²³.

Z innych zainteresowań naukowych ks. Gottschalka należy wymienić: badania nad śląskimi patrociniami²⁴, rolę cystersów w kolonizacji śląskiej²⁵, wczesne druki liturgiczne diecezji wrocławskiej²⁶, wpływ śląskich kaznodziejów na wykonanie ołtarza Mariackiego w Krakowie²⁷, metryki z lat 1573—1617 akademii jezuickiej w Pradze²⁸, możliwości

¹⁵ *St. Hedwig in der neuesten polnischen Geschichtsschreibung*, „Arch. f. schles. Kirchengesch.” 23: 1965 s. 1—12.

¹⁶ *St. Hedwig im Römischen Martyrologium (1584) und Breviarium (1680). Ein Beitrag zur Hagiographie des 16. und 17. Jahrhunderts*, w: *Reformata reformanda. Festgabe für Hubert Jedn* zum 17. Juni 1965, Münster in Westphalen 1965.

¹⁷ *Hedwigsverehrung durch 700 Jahre ausserhalb von Schlesien*, „Arch. f. schles. Kirchengesch.” 24: 1966 s. 100—126.

¹⁸ *Ein Fuerstenmantel der Herzogin Hedwig von Schlesien (+ 1243) aus chinesischem Goldbrokat? Beiträge zur Handelsgeschichte des Ostens*, „Zeitschrift für Ostforschung” 15: 1966 H. 3 s. 403—456.

¹⁹ *Die älteste Bilderhandschrift mit den Quellen zum Leben der heiligen Hedwig*, „Aachener Kunstblätter” 1967 H. 34 s. 61—161.

²⁰ *St. Hedwig und die Zisterzienserorden*, „Arch. f. schles. Kirchengesch.” 25: 1967 s. 38—51.

²¹ *Beiträge zur schlesischen Kirchengeschichte*, Köln — Wien 1969.

²² „Zit. f. Ostforsch.” 21: 1972 s. 67—106.

²³ *Zur Geschichte der Hyazinth-Verehrung*, „Arch. f. schles. Kirchengesch.” 16: 1958 s. 60—98.

²⁴ *Probleme der schlesischen Patrozinienforschung*, „Arch. f. schles. Kirchengesch.” 28: 1970 s. 216—220.

²⁵ *Die bedeutung der Zisterzienser für die Ostsiedlung, besonders in Schlesien*, „Zit. f. Ostforsch.” 15: 1966 H. 1 s. 93—123.

²⁶ *Die frühen liturgischen Drucke für Diözese Breslau*, „Koenigsteiner Studien” 1972 H. 2/3 s. 5—8.

²⁷ *Der foerdernde Anteil Schlesiischer Prediger bei der Errichtung des Krakauer Marienaltars des Veit Stoss*, „Zit. f. Ostforsch.” 20: 1971 H. 2 s. 201—231.

²⁸ *Die Matrikel der Prager Jesuiten-Akademie von 1573—1617*, „Arch. f. schles. Kirchengesch.” 29: 1971 s. 262.

poznania stanu kościelnego na Śląsku w XVI wieku²⁹, Kościół katolicki na Śląsku w okresie oświecenia³⁰.

Ciekawe zainteresowania genealogiczne okazał ks. Gottschalk w pracy pt. *Das Geschlecht Gottschalk aus Bad Landeck in Schlesien*, wydanej w Zgorzeleu w 1942 roku.

Pewien odcinek zainteresowań omawianego historyka stanowi sprawa podręczników historii Kościoła dla młodzieży. Należy tutaj podręcznik pt. *Kirchengeschichte für die Oberstufe höherer Lehranstalten auf der Grundlage der Kirchengeschichte von Moehler*, wydany w Bonn w 1953 roku. Jako pomoc na tym odcinku wchodzi też jego praca pt. *Kurzer Ueberblick ueber die katholische Kirchengeschichte in Laengs-und Querschnitten*, Leipzig 1955.

Ostatni kierunek dociekań naukowych ks. Gottschalka, jaki da się uchwycić, stanowi prezbiteriologia śląska, która rozpoczyna się od postaci arcybiskupa Jana Beckensloera, zmarłego w 1489 roku³¹, a kończy się wykazem księży diecezji wrocławskiej przebywających w obozie koncentracyjnym w Dachau w latach 1940—1945³². Osobne studium poświęcił nasz autor na stulecie śmierci Augustowi Kastnerowi³³ i biskupowi Janowi Michałowi Sailerowi, zmarłemu w 1832 roku³⁴.

Wyciągając ogólny wniosek z przedstawionej tu naukowej działalności ks. prałata Józefa Gottschalka, zwłaszcza hagiograficznej, należy stwierdzić, że zapisał się on dotychczas pięknie na kartach katolickiej nauki historycznej.

Bp Wincenty Urban

A. Gwynn, R. N. Hadcock, *Medieval religious houses Ireland*, London 1970 ss. 479, mapa.

Zagadnienie misji irlandzkiej w Polsce średniowiecznej było przedmiotem zainteresowań wielu historyków. Już Parczewski¹ na początku

²⁹ *Möglichkeiten zur Erforschung der kirchlichen Lage Schlesiens im 16. Jahrhundert*, „Arch. f. schles. Kirchengesch.” 28: 1970 s. 221—233.

³⁰ *Die katolische Kirche Schlesiens während der Aufklärung. Forschungsaufgaben*, „Arch. f. schles. Kirchengesch.” 30: 1972 s. 93—123.

³¹ *Der Breslauer Johannes Beckensloer (+ 1489). Erzbischof von Graun und Salzburg*, „Arch. f. schles. Kirchengesch.” 27: 1969 s. 98—129.

³² *Breslauer Diözesanpriester im Konzentrationslager Dachau 1940—1945*, „Arch. f. schles. Kirchengesch.” 25: 1967 s. 298—305.

³³ *August Kastner. Zum hundertsten Todestage am 5. April 1972*, „Arch. f. schles. Kirchengesch.” 30: 1972 s. 216—222.

³⁴ *Der Bayer Johann Michael Sailer (+ 1832)*, „Zit. f. Ostforsch.” 1972 H. 2.

¹ A. Parczewski, *Początki chrystianizmu w Polsce i misja*